

SISÄASIOIDEN PÄÄOSASTO
OSASTO B: RAKENNE- JA KOHEESIOPOLITIIKKA

KULTTUURI JA KOULUTUS

**UHANALAISET KIELET JA KIELELLINEN
MONIMUOTOISUUS EUROOPAN
UNIONISSA**

MUISTIO
YHTEENVETO

Tiivistelmä

Tässä asiakirjassa käsitellään Euroopan rikkaan kielellisen monimuotoisuuden viitekehyksessä niitä mahdollisia seurauksia, joita joidenkin eurooppalaisten kielten katoaminen aiheuttaisi, ja pohditaan, mitä toimia olisi suunniteltava niiden säilymisen ja tulevaisuuden takaamiseksi.

Tämä asiakirja on laadittu Euroopan parlamentin kulttuuri- ja koulutusvaliokunnan pyynnöstä.

LAATIJA

Meirion Prys Jones

VASTAAVA HALLINTOVIRKAMIES

Miklós Györffi
Politiikkayksikkö B: Rakenne- ja koheesiopolitiikka
Euroopan parlamentti
B-1047 Bryssel
Sähköposti: poldep-cohesion@europarl.europa.eu

TOIMITUSSIHTEERI

Lyna Pärt

KIELIVERSIOT

Alkuperäinen: EN
Käännökset: DE, FR

TIETOJA JULKAISIJASTA

Yhteydenotot politiikkayksikköön tai sen kuukausitiedotteen tilaukset:
poldep-cohesion@europarl.europa.eu

Käsikirjoitus valmistunut maaliskuussa 2013.
© Euroopan unioni, 2013.

Tämä asiakirja on saatavilla internetissä osoitteessa:
<http://www.europarl.europa.eu/studies>

VASTUUVAPAUSLAUSEKE

Laatija on yksin vastuussa tässä asiakirjassa ilmaistuista kannoista, jotka eivät välttämättä vastaa Euroopan parlamentin virallista kantaa.

Kopiointi ja kääntäminen muihin kuin kaupallisiin tarkoituksiin on sallittua, kun lähde mainitaan ja julkaisijalle toimitetaan etukäteen kopio julkaisusta.

LYHENNELUETTELO

- EU** Euroopan unioni
- FUEN** Euroopan kansanryhmien liitto
- MELT** Monikielinen kielen siirtäminen
- NPLD** Monikielisyyttä edistävä verkosto

YHTEENVETO

”Kieli on vaarassa, kun sen puhujat lakkaavat käyttämästä sitä, käyttävät sitä yhä harvemmillä viestinnän aloilla eivätkä enää siirrä sitä edelleen sukupolvelta toiselle. Tällöin kieli ei enää saa uusia puhujia, ei aikuisia eikä lapsia.” (Unesco, 2003)

Kielet ovat yksi ihmiskunnan suurimmista saavutuksista, ellei jopa suurin. Sen lisäksi, että kielet ovat viestinnän väline, ne sisältävät paljon erilaisia arvoja ja uskomuksia ja tarjoavat ikkunan erilaisiin tapoihin käsittää maailma. Tähän liittyen tässä asiakirjassa käsitellään niitä Euroopan kieliä, jotka ovat uhattuina tai joita pidetään uhanalaisina.

Neuvoston 21. marraskuuta 2008 antamassa päätöslauselmassa Euroopan monikielisyysstrategiasta todetaan, että ”kielten ja kulttuurien monimuotoisuus on eurooppalaisen identiteetin perusta. Se on samalla kertaa Euroopan yhteinen perintö, rikkaus, haaste ja etu.”

Siinä todetaan myös, että ”vähemmän käytettyjen EU:n kielten opiskelun tukeminen edistää merkittävästi monikielisyyttä” (21. marraskuuta 2008 annettu neuvoston päätöslauselma Euroopan monikielisyysstrategiasta).

Siitä, että kielet ovat erittäin rikas osa Euroopan kulttuuriperintöä, vallitsee laaja yksimielisyys. Kielet ilmaisevat identiteettiä ja antavat puhujilleen yhteyden heidän menneisyyteensä, nykyhetkeensä ja tulevaisuuteensa. Kieliin upotettuna on runsaasti tietoa maailmasta ja ihmiskunnan kokemuksista. Kun kieliä katoaa, tämä tieto menetetään.

Kaksi- ja monikielisyyttä pidetään luovuuden ja innovoinnin voimavarana. Useampia kuin yhtä kieltä sujuvasti puhuvien henkilöiden kognitiiviset taidot tunnustetaan. Tutkimustulokset ovat osoittaneet, että he pystyvät käsittelemään muita paremmin erilaista ajattelua, luovuutta ja viestinnän herkkyyttä. (Baker, 2011)

Maailmassa puhutaan tällä hetkellä 6 000–7 000 kieltä (Ethnologue). 97 prosenttia maailman ihmisistä puhuu 4 prosenttia maailman kielistä, ja päinvastoin, 3 prosenttia maailman ihmisistä puhuu 96 prosenttia maailman kielistä. Vain 3 prosenttia maailman kielistä on Euroopan alkuperäiskieliä. Maailman kieliä koskevan Unescon kartaston mukaan Euroopan unionissa on 128 uhanalaisena pidettyä kieltä. Kaikilla erillisiksi kieliksi eikä murteiksi katsotuilla kielillä on oma ISO-koodinsa.

Kun kansallisvaltion käsite kehittyi uudella ajalla ja syntyi pyrkimys yhtenäisempään koko valtion kattavaan kulttuuriin, alettiin painottaa entistä enemmän yhteistä kieltä ja yhteistä kulttuuria, jotka olisivat avuksi yhtenäistämisen prosessissa. Myös varsinkin koulutuksen alalla kehitettiin toimia tämän tavoitteen tukemiseksi. Tällä poliittisella kehityksellä oli erityisen haitallisia vaikutuksia kaikkiin niihin kieliin, joita ei hyväksytty valtioiden virallisiksi kieliksi.

Viidenkymmenen viime vuoden aikana globalisaatioprosessi on myös edistänyt yleisempää kulttuuria koko maailmassa, ja englannin kieli on ollut tässä yhteydessä tärkein eteenpäin ajava voima. Monilla vähemmän käytetyillä kielillä on ollut vaikeuksia kilpailla ja säilyä hengissä tässä ympäristössä.

Monet vähemmistökielet pystyvät osoittamaan, että ne tuottavat taloudellista lisäarvoa työllistymismahdollisuuksien muodossa ja myös reaalityöelämästä. Monia uhanalaisia kieliä puhutaan kuitenkin köyhillä maaseutualueilla, joilla on usein huonot liikenneyhteydet.

Monilla näistä uhanalaisista kielistä ei niiden puhujien mielestä ole taloudellista eikä muuta arvoa, ja tämän seurauksena puhujat eivät siirrä kieltään seuraavalle sukupolvelle. Tämä seuraavalle sukupolvelle siirtymisen puute on yksi uhanalaisten kielten ilmeisimmistä piirteistä.

1990-luvulla Unesco julkaisi "Uhanalaisten kielten punaisen kirjan" (*Red Book of Endangered Languages*), johon koottiin kattava luettelo maailman uhanalaisista kielistä. Se korvattiin myöhemmin uhanalaisia kieliä koskevalla kartastolla (*Atlas of the World's languages in Danger*). Vuosina 2002/2003 Unesco pyysi kansainvälistä asiantuntijaryhmää laatimaan kehyksen, jolla voidaan luokitella tietyn kielen elinvoimaisuus. Tässä kehyksessä luetellaan seitsemän elinvoimaisuuden astetta; viisi niistä koskee uhanalaisia kieliä. Nämä luokitusasteet olivat seuraavat: turvattu; vakaa, mutta uhattu; haavoittuva; selvästi uhanalainen; vakavasti uhanalainen; kriittisesti uhanalainen; kadonnut.

Sama ryhmä luetteli myös yhdeksän tekijää, joilla voidaan kuvailla kielen yleistä kielellistä tilannetta. Tällaisia tekijöitä olivat muun muassa siirtyminen sukupolvelta toiselle, puhujien kokonaismäärä ja nykyisiä kielenkäyttöaloja koskevat kehityssuuntaukset.

Euroopan unionissa puhutaan monia kieliä. Sen alueella on 23 virallisesti tunnustettua kieltä, jotka ovat unionin työkieliä. Niiden lisäksi on yli 60 alkuperäistä alueellista ja vähemmistökieltä, joista viisi on tunnustettu puolivirallisiksi (katalaani, galicia, baski, Skotlannin gaelin kieli, kymri). Muilla kielillä ei ole virallista asemaa EU:ssa.

Vaikka EU:n vaikutusvalta on rajallinen, koska koulutus- ja kielipolitiikka kuuluu yksittäisten jäsenvaltioiden toimivaltaan, se on sitoutunut turvaamaan kielellisen monimuotoisuuden ja edistämään kielitaitoa.

Euroopan alkuperäisiä kieliä, jotka eivät ole minkään valtion virallisia kieliä, kutsutaan yleisesti alueellisiksi ja vähemmistökieliksi. Euroopan neuvosto käyttää tätä termiä *Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevassa eurooppalaisessa peruskirjassa*. Nämä kielet jakautuvat karkeasti ottaen seuraaviin neljään ryhmään: **paikalliskielet**, jotka ovat alkuperäiskieliä mutta eivät virallisia kieliä; **paikalliset ja rajatylittävien yhteisöjen käyttämät kielet**, jotka ovat alkuperäiskieliä ja joita käytetään useammassa kuin yhdessä valtiossa mutta jotka eivät ole virallisia kieliä; **rajatylittävien yhteisöjen käyttämät kielet**, joita käytetään virallisena kielenä yhdessä valtiossa ja vähemmistökielenä toisessa valtiossa; ja **kielet, jotka eivät rajoitu tietylle alueelle**, kuten romani.

Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja on Euroopan neuvoston alaisuudessa vuonna 1992 hyväksytty eurooppalainen sopimus Euroopan historiallisten alueellisten ja vähemmistökielten suojelemiseksi ja edistämiseksi. Peruskirjassa määritellään useita erilaisia toimia, joita valtiot voivat toteuttaa alue- ja vähemmistökielten suojelemiseksi ja edistämiseksi. Peruskirjassa määrätään kahdesta suojelun tasosta – kaikki allekirjoittajavaltiot ovat velvollisia tarjoamaan vaatimukset täyttävälle kielille vähintään alemman tasoista suojelua. Allekirjoittajavaltiot voivat lisäksi julistaa, että vaatimukset täyttävä kieli tai kielet nauttivat korkeamman tasoista suojelua, jossa on lueteltu joukko erilaisia toimia. Tästä luettelosta valtioiden on suostuttava toteuttamaan vähintään 35 toimea. Peruskirja ei koske erityisesti uhanalaisten kielten ryhmään kuuluvia kieliä, mutta monet Euroopan uhanalaisista kielistä kuuluvat niihin kieliin, jotka saavat alemman tasoista suojelua.

Peruskirjan on allekirjoittanut ja ratifioinut 18 Euroopan valtiota, ja kolme valtiota on allekirjoittanut sen ratifioimatta sitä vielä. Joukko valtioita ei ole allekirjoittanut peruskirjaa. Peruskirja on itsessään tärkeä kansainvälinen väline alue- ja vähemmistökielten

suojelemiseksi. Euroopan neuvostoa neuvova asiantuntijakomitea toteaa, että monissa valtioissa ei edelleenkään ole järjestelmällistä lähestymistapaa kielten säilyttämiseen ja edistämiseen. Euroopan neuvosto suosittaa, että valtiot kehittävät pitkän aikavälin järjestelmällisiä strategioita vähemmistökielten turvaamiseksi.

Kolmenkymmenen viime vuoden aikana Euroopan unioni on edistänyt useita strategioita kieltenoppimisen ja kielellisen moninaisuuden tukemiseksi. Vuonna 1983 Euroopan unioni perusti toimintalinjan vähemmistö- ja aluekielten ja -kulttuurien edistämiseksi ja suojelemiseksi. Vuoteen 1998 mennessä toimintalinjasta myönnettiin 3 350 305 euroa vähemmistökieliin liittyviin hankkeisiin. Tällä tuella oli huomattava verkostoitumisvaikutus, ja se toimi katalysaattorina, joka edisti asiantuntemuksen ja hyvien käytäntöjen jakamista. Tämä budjettikohta poistettiin vuonna 2001 yhteisöjen tuomioistuimen vuonna 1998 antaman tuomion jälkeen. Tämän jälkeen EU päätti soveltaa valtavirtaistamiseen perustuvaa strategiaa erillisen ohjelman perustamisen sijasta. Tuolloin pyydettiin, että EU tarkastelisi uudelleen alue- ja vähemmistökieliin käyttämiään menoja osana tätä uutta kehitystä. Vuonna 2008 Euroopan parlamentin kulttuuri- ja koulutusvaliokunnalle laaditussa raportissa todettiin elinikäisen oppimisen yhteydessä, että investoinnit vähemmistökieliin olivat vähentyneet selvästi.

Alueiden komitea totesi vuonna 2011 antamassaan poliittisessa suosituksessa, että tarvitaan vahvistettua oikeusperustaa, "jonka pohjalta voidaan toteuttaa erityistä, asianmukaisesti rahoitettua politiikkaa kielivähemmistöjen hyväksi".

Kielellistä monimuotoisuutta ja kieltenoppimista on edistetty merkittävästi Euroopan monikielisyuden yhteydessä viime vuosikymmenen aikana. Myös alue- ja vähemmistökieliä on edistetty tässä yhteydessä. Euroopan parlamentin pyynnöstä komissio käynnisti toteutettavuustutkimuksen kieltenoppimista ja kielellistä monimuotoisuutta käsittelevän eurooppalaisen viraston perustamisesta. Euroopan komissio vastasi, että se piti parempana verkostojen perustamista, ja kolme alue- ja vähemmistökieliä käsittelevää verkostoa on saanut lähes jatkuvasti rahoitusta vuodesta 2008. Kyseiset tutkimusverkostot ovat NPLD, FUEN ja Mercator.

Tällä hetkellä EU painottaa monikielisyuden ja uusien ideoiden ja poliittisten ehdotusten yhteydessä lähinnä monikielisyyttä käsittelevän kansalaisyhteiskunnan foorumin perustamista.

Eräät jäsenvaltiot ovat lähinnä aluehallinnon tasolla laatineet hyvin jäsennellyjä strategisia suunnitelmia kieltensä edistämiseksi ja suojelemiseksi. Tämä toiminta on erityisen kehittynyttä Espanjan ja Yhdistyneen kuningaskunnan alueilla. Myös Irlannin hallitus on laatinut 20-vuotisen strategian iirin kielen käytön edistämiseksi. Useimmat näistä laadituista strategioista koskevat kuitenkin vahvempia alue- ja vähemmistökieliä. Eräissä jäsenvaltioissa on useita vähemmistökieliä, joista jotkin saattavat olla uhanalaisia. Jäsenvaltioiden olisi pyrittävä varmistamaan, että niiden lainkäyttöalueella olevat eri kielivähemmistöt saavat jokseenkin tasavertaista tukea.

Viime vuosikymmeninä on kehitetty useita innovatiivisia ideoita uhanalaisten ja vähemmistökielten edistämiseksi. Niihin sisältyy hyvin erilaisten yhteisöjen, kuten saamelaisyhteisöjen ja Man-saaren ja Walesin kieliyhteisöjen, kanssa toteutettavia hankkeita. Yksi erityisen onnistunut hanke oli EU:n yhteisrahoittama MELT-hanke, jolla tuettiin esikoulujen asiantuntemusta vähemmistökielten oppimisen alalla.

Uhanalaisilla kielillä on monia haasteita. Varsinkin digitaaliaikakausi voi olla sekä haaste että mahdollisuus. META-NET-verkosto (2012) toteaa, että suhteellisen pitkälle kehittyneet vähemmistökielet, kuten baski ja katalaani, kuuluvat tulevan säilymisensä suhteen korkean riskin ryhmään. Mahdollisuuksiakin kuitenkin on, sillä kieliyhteisöt voivat auttaa toisiaan käyttämällä kieliään sosiaalisen median kielenä.

Taloukasvu ja työllisyys ovat lähivuosina ymmärrettävästi EU:n painopistealoja. Uhanalaisten kielten kysymyksen yhdistäminen tähän asialistaan ei aina ole helppoa. Kun kielet kuolevat, ne katoavat kuitenkin yleensä lopullisesti. Tehdäkseen kielellistä monimuotoisuutta koskevasta retoriikastaan uskottavaa EU:n on tutkittava tarkoin sitä käytännön tukea, jota se pystyy antamaan uhanalaisille kieliyhteisöille sillä tällä alalla olevan toimivallan rajoissa.

Tärkeimmät päätelmät

Poliittiset suositukset

Olisi pohdittava **erityisrahoituksen** varmistamista **uhanalaisille kieliyhteisöille**, jos niiden halutaan säilyvän. Tukea olisi annettava laatimalla poliittinen kehys uhanalaisten kielten edistämiseksi kielellisen monimuotoisuuden yleisessä viitekehyksessä.

Euroopan neuvostoa olisi pyydettävä **harkitsemaan mahdollisuutta sisällyttää alueellisia ja vähemmistökieliä koskevaan peruskirjaan erityisiä uhanalaisia kieliä koskevia lausekkeita**. Euroopan unioni voisi myös kannustaa niitä unionin jäsenvaltioita, jotka eivät vielä ole allekirjoittaneet peruskirjaa, tekemään sen, ja kannustaa kaikkia allekirjoittaneita jäsenvaltioita ratifioimaan peruskirjan.

Osana Euroopan unionin hyvien käytäntöjen jakamisen painottamista kaikkia jäsenvaltioita olisi **kannustettava laatimaan kansallisia strategisia suunnitelmia** uhanalaisten kielten edistämiseksi monissa Euroopan kieliyhteisöissä saatavilla olevien laadukkaiden hyvien käytäntöjen pohjalta. Euroopan unionin olisi kehotettava jäsenvaltioita antamaan samanlaista tukea kaikille kunkin valtion alueella oleville uhanalaisille tai vähemmistökieliyhteisöille. Asetettaessa Euroopan laajuisia prioriteetteja kielten elvyttämiselle painopisteen olisi oltava kielen välittymisessä kotona ja uhanalaisten kielten oppimisessa koulutusjärjestelmässä. **Tarvitaan vankkoja koulutustoimia** uhanalaisten kielten oppimisen ja käytön edistämiseksi.

Keskeisten toimijoiden on tarpeen parantaa yhteistyötään uhanalaisille kielille annettavan tuen alalla. Nykyisiä Euroopan tason verkostoja on laajennettava, ja niiden on saatava riittävästi rahoitusta ollakseen tuloksellisia ja tehokkaita tässä yhteydessä.

On kiinnitettävä erityistä huomiota tukeen, jota teknologia voi tarjota. Monet uhanalaiset kieliyhteisöt ovat pieniä, ja ne saattavat olla yhä enemmän hajallaan. **Teknologia ja sosiaalinen media voivat tarjota helposti saatavilla olevia viestintäkeinoja** näille kieliyhteisöille sekä yksilöllisen että ryhmäviestinnän tehokkaana välineenä. EU:n tutkimuksen ja kehityksen rahoituksella voi olla tällä alalla suuri vaikutus.

Uhanalaisille kieliyhteisöille on annettava **valtaa edistää omia kieliään**. Tällä alalla on saatavilla paljon osaamista ja asiantuntemusta, ja niitä olisi hyödynnettävä. Erityisesti olisi painotettava uhanalaisten kielten käytön lisäämistä nuorten keskuudessa. Tätä varten näillä kieliyhteisöillä on oltava resurssit **vakuuttaa nuoret siitä, että niiden kielet ovat hyödyllisiä, tärkeitä ja toivottavia**.